ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Xattabova Shahnoza Yusufovna
O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti
E-mail: appleaplej28@gmail.com
Tel.: +998 88 736 86 20

QIMMATLI QOG‘OZLAR BOZORIDA AKSIYALAR QIYMATINI BAHOLASHNING ZAMONAVIY USULLARI VA QO‘LLANISH IMKONIYATLARI

(1-sho‘ba. Raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy tadbirkorlik strategiyalari va biznes modellari)

Raqamli iqtisodiyot sharoitida kapital bozorining rivojlanishi qimmatli qog‘ozlar, xususan aksiyalar qiymatini to‘g‘ri baholashning ahamiyatini yanada oshirmoqda. Aksiyalar narxining adolatli qiymatini aniqlash investorlar uchun samarali investitsiya qarorlarini qabul qilishda, kompaniyalar uchun esa kapital jalb qilish jarayonida muhim omil hisoblanadi. Shu sababli zamonaviy moliya nazariyasida aksiyalarni baholash usullari doimiy ravishda takomillashib bormoqda.

Aksiyalar qiymatini baholashning asosiy maqsadi kompaniyaning kelajakdagi daromadlari, risk darajasi va bozor sharoitlarini hisobga olgan holda uning haqiqiy qiymatini aniqlashdan iborat. An’anaviy yondashuvlar asosan fundamental tahlilga asoslangan bo‘lsa, hozirgi kunda moliyaviy modellar, matematik algoritmlar va sun’iy intellekt texnologiyalaridan keng foydalanilmoqda.

Fundamental tahlil aksiyalar qiymatini baholashning eng keng tarqalgan usullaridan biri bo‘lib, kompaniyaning moliyaviy hisobotlari, aktivlari, daromadlari va rivojlanish istiqbollarini o‘rganishga asoslanadi. Ushbu yondashuv doirasida diskontlangan pul oqimlari modeli (DCF), dividendlarni diskontlash modeli (DDM) hamda nisbiy ko‘rsatkichlar asosidagi baholash (P/E, P/B, EV/EBITDA) kabi usullar qo‘llaniladi.

Diskontlangan pul oqimlari modeli kompaniyaning kelajakdagi pul oqimlarini hozirgi qiymatga keltirish orqali aksiyaning ichki qiymatini aniqlaydi. Bu usul eng ilmiy asoslangan baholash usullaridan biri bo‘lsa-da, prognozlarning aniqligiga yuqori darajada bog‘liq. Dividendlarni diskontlash modeli esa dividend to‘lovchi kompaniyalar uchun mos bo‘lib, aksiyalar qiymatini kelajakdagi dividendlar asosida baholaydi.

Nisbiy baholash usullari kompaniyani o‘xshash korxonalar bilan taqqoslashga asoslanadi. Masalan, P/E koeffitsienti investorlar tomonidan bir birlik daromad uchun qancha to‘lashga tayyor ekanligini ko‘rsatadi. Ushbu usul sodda va tezkor bo‘lsa-da, bozor sharoitlari va sektor xususiyatlariga sezgir hisoblanadi.

Zamonaviy sharoitda texnik tahlil ham keng qo‘llanilmoqda. Bu yondashuv aksiyalar narxining tarixiy dinamikasi va savdo hajmlarini o‘rganish orqali kelajakdagi narx harakatlarini prognoz qiladi. Raqamli savdo platformalarining rivojlanishi texnik tahlil vositalarining ommaviylashuviga olib keldi.

So‘nggi yillarda sun’iy intellekt va katta ma’lumotlar (Big Data) texnologiyalari aksiyalarni baholashda muhim rol o‘ynamoqda. Mashinaviy o‘qitish algoritmlari bozor tendensiyalarini aniqlash, risklarni baholash va prognozlar tuzishda yuqori aniqlikni ta’minlaydi. Bu esa investorlar uchun yanada samarali qarorlar qabul qilish imkonini beradi.

O‘zbekiston qimmatli qog‘ozlar bozorida aksiyalarni baholash amaliyoti hali rivojlanish bosqichida bo‘lib, asosan fundamental tahlil usullariga tayanadi. Bozor likvidligining pastligi, axborotning yetarli emasligi hamda investorlar sonining kamligi baholash jarayonini murakkablashtiradi. Shu sababli zamonaviy baholash metodologiyalarini joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan fond bozorlarida aksiyalarni baholash kompleks yondashuv asosida amalga oshiriladi. Fundamental, texnik va kvant tahlil usullarining birgalikda qo‘llanilishi investorlar uchun eng ishonchli natijalarni beradi.

Kelgusida O‘zbekistonda kapital bozorini rivojlantirish uchun aksiyalarni baholash tizimini takomillashtirish, moliyaviy hisobotlarning shaffofligini oshirish, mustaqil tahlil institutlarini rivojlantirish hamda investorlar uchun axborot infratuzilmasini kengaytirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, aksiyalar qiymatini baholashning zamonaviy usullari kapital bozorining samarali ishlashi va investitsiya oqimining oshishi uchun muhim omil hisoblanadi. Ularning amaliyotga keng joriy etilishi investorlar ishonchini mustahkamlaydi hamda milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

1-jadval: **Aksiyalar qiymatini baholashning zamonaviy usullari**

№	Baholash usuli	Mazmuni	Afzalligi
1	Diskontlangan pul oqimlari (DCF)	Kelajakdagi pul oqimlarini hozirgi qiymatga keltirish	Eng ilmiy asoslangan usul
2	Dividendlarni diskontlash (DDM)	Dividendlar asosida baholash	Barqaror kompaniyalar uchun mos
3	Nisbiy baholash (P/E, P/B)	O‘xshash kompaniyalar bilan taqqoslash	Tezkor va sodda
4	Texnik tahlil	Narx dinamikasi va savdo hajmlarini o‘rganish	Qisqa muddatli prognozlar
5	Sun’iy intellekt modellari	Big Data va ML asosida prognozlash	Yuqori aniqlik

Manba: Muallif tomonidan ilmiy manbalar asosida tuzilgan.

Jadvalda aksiyalar qiymatini baholashning eng muhim zamonaviy usullari, ularning mazmuni hamda amaliy afzalliklari tizimli ravishda keltirilgan. Diskontlangan pul oqimlari (DCF) modeli kompaniyaning kelajakdagi pul oqimlarini hisobga olib, ularni hozirgi qiymatga keltirish orqali aksiyaning ichki qiymatini aniqlaydi. Ushbu usul nazariy jihatdan eng asoslangan bo‘lib, uzoq muddatli investitsiya qarorlarini qabul qilishda keng qo‘llaniladi. Dividendlarni diskontlash modeli (DDM) esa dividend to‘lovlari barqaror bo‘lgan kompaniyalar uchun mos bo‘lib, investorlar uchun doimiy daromad manbai sifatida baholash imkonini beradi.

Nisbiy baholash usullari (P/E, P/B, EV/EBITDA) kompaniyani o‘xshash korxonalar bilan taqqoslash orqali uning bozor qiymatini aniqlashga yordam beradi. Ushbu yondashuv tezkor va sodda bo‘lib, ayniqsa rivojlangan fond bozorlarida keng qo‘llaniladi. Texnik tahlil esa aksiyalar narxining tarixiy dinamikasi va savdo hajmlarini o‘rganish orqali qisqa muddatli narx o‘zgarishlarini prognoz qilishga xizmat qiladi. Bu usul ko‘proq savdo operatsiyalarida faol ishtirok etuvchi investorlar uchun muhim hisoblanadi.

Sun’iy intellekt va katta ma’lumotlar asosidagi baholash modellarining joriy etilishi aksiyalar qiymatini aniqlash jarayonini yangi bosqichga olib chiqmoqda. Bunday tizimlar turli iqtisodiy, moliyaviy va bozor omillarini kompleks tahlil qilib, prognozlarning aniqligini oshiradi hamda inson omiliga bog‘liq xatolarni kamaytiradi. Umuman olganda, jadvalda keltirilgan usullarning kompleks qo‘llanilishi aksiyalar qiymatini yanada aniq baholash, investitsiya risklarini kamaytirish va kapital bozorining samarali rivojlanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Damodaran A. Investment Valuation. — New York, 2021.
2. Brealey R., Myers S., Allen F. Principles of Corporate Finance. — New York, 2022.
3. Fabozzi F. Equity Valuation and Analysis. — New Jersey, 2020.
4. CFA Institute. Equity Asset Valuation. — Charlottesville, 2021.
5. Mishkin F. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. — Boston, 2022.